

LUẬN ÁN TIỀN SĨ KINH TẾ
HÀ THỊ MINH ĐỨC. *Di chuyển lao động có kỹ năng của Việt Nam trong Cộng đồng ASEAN*

Chuyên ngành: Quản lý kinh tế

Mã số: 9 34 04 10

Di chuyển lao động có kỹ năng luôn là vấn đề quan trọng trong chính sách phát triển kinh tế của nhiều quốc gia, đặc biệt là đối với Việt Nam. Mặc dù Việt Nam đã cố gắng đưa ra nhiều chính sách và chiến lược để thúc đẩy lao động trong nước có kỹ năng đi làm việc ở nước ngoài nhưng việc tham gia thị trường lao động trong nước và nội khối ASEAN của Việt Nam gặp rất nhiều thách thức. Đây là vấn đề phức tạp và biến động không ngừng, liên quan đến cả lĩnh vực lao động, việc làm và phát triển nguồn nhân lực cũng như tầm hợp tác cả ở khu vực với nhiều nước và đối tác, do đó, việc đánh giá lại các chính sách, chiến lược, xu hướng di chuyển lao động có kỹ năng của Việt Nam vào ASEAN làm việc để tìm ra hướng đi hiệu quả hơn là điều cần thiết.

Với ý nghĩa đó, nghiên cứu của Luận án góp phần đánh giá toàn diện, khách quan về cơ sở khoa học, thực trạng, bối cảnh, thách thức và đề ra quan điểm, giải pháp cải thiện khả năng di chuyển lao động có kỹ năng trong khối kinh tế khu vực và nâng cao năng lực cạnh tranh của lao động Việt Nam trong quá trình hội nhập khu vực và trong bối cảnh Cách mạng Công nghiệp 4.0.

Ngoài phần Mở đầu, Kết luận, Danh mục tài liệu tham khảo và Chương 1 *tổng quan nghiên cứu liên quan đến đề tài*, nội dung chính của Luận án được kết cấu từ chương 2 đến chương 4.

Chương 2: *Cơ sở khoa học về di chuyển lao động có kỹ năng trong khối kinh tế khu vực*

Các dòng di chuyển lao động kỹ năng trong khối kinh tế khu vực chịu sự ảnh hưởng của rất nhiều yếu tố từ bên trong và bên ngoài của một quốc gia nhưng tập trung chủ yếu theo các nhóm nhu cầu cho tăng trưởng, khả năng cung cấp lao động kỹ năng của từng nước và khung khổ, chính sách của khu vực cũng như của từng quốc gia thành viên. Mặc dù xuất phát điểm của di chuyển lao động nội khối là từ mục tiêu lợi ích kinh tế do điều tiết tự nhiên của cung - cầu lao động nhưng cũng sẽ đảm bảo mục tiêu phát triển thị trường chung của khối kinh tế mà các nước thành viên tham gia nhằm thu lại lợi ích cho tăng trưởng bền vững.

Vấn đề di chuyển và khả năng di chuyển lao động kỹ năng trong Cộng đồng ASEAN không phải là vấn đề riêng biệt mà là trong tổng thể chiến lược phát triển thị trường lao động của quốc gia. Luận án phân tích những vấn đề cơ bản của di chuyển lao động kỹ năng trong khối kinh tế khu vực (bản chất, nội dung, nhân tố ảnh hưởng, tiêu chí đánh giá), đồng thời đánh giá những lợi ích thu được của từng quốc gia thành viên cũng như của toàn khối trong di chuyển lao động có kỹ năng ASEAN. Bên cạnh đó, Luận án cũng chỉ ra kinh nghiệm của Philippines, Bangladesh trong tham gia di chuyển lao động nói chung cũng như di chuyển lao động kỹ năng nói riêng, các giải pháp thúc đẩy di chuyển lao động kỹ năng thông qua tăng cường kỹ năng nghề cho lao động phù hợp với yêu cầu của nước tiếp nhận, kết nối cung - cầu lao động và công

nhận kỹ năng...; từ đó rút ra bài học quan trọng cho Việt Nam về hoàn thiện khung khổ pháp lý, đổi mới mô hình tăng trưởng, tôn trọng và bảo vệ người lao động, nâng cao chất lượng nguồn nhân lực và cải thiện năng lực quản lý di chuyển.

Chương 3: Thực trạng di chuyển lao động có kỹ năng của Việt Nam trong cộng đồng ASEAN

Ở chương này, Luận án khái quát bối cảnh kinh tế vĩ mô, thị trường lao động và lao động kỹ năng của Việt Nam. Theo đó, nền kinh tế vĩ mô của Việt Nam trong thời gian qua đã có những bước tăng trưởng đáng kể với GDP liên tục giữa đà tăng. Chuyển dịch cơ cấu kinh tế cũng đã theo hướng tích cực, tăng tỷ trọng đóng góp vào GDP của ngành dịch vụ và giảm tỷ trọng của nông nghiệp. Theo chuyển dịch cơ cấu kinh tế, cơ cấu việc làm của Việt Nam cũng đã có bước chuyển dịch theo hướng tăng việc làm trong ngành công nghiệp, dịch vụ và giảm việc làm trong ngành nông nghiệp. Việc di chuyển này đã có những tác động tích cực và làm thay đổi cơ cấu ngành nghề theo hướng tăng lao động có kỹ thuật và chuyên môn trên thị trường. Tuy nhiên, có sự bất hợp lý trong cơ cấu lao động có chuyên môn kỹ thuật theo các cấp trình độ, phản ánh tình trạng thiếu kỹ sư thực hành và công nhân kỹ thuật bậc trung, bậc cao trong nền kinh tế; lực lượng lao động có chuyên môn kỹ thuật tăng chậm trong khi nhiều lao động tốt nghiệp đại học thất nghiệp do không phù hợp với yêu cầu và nhu cầu của thị trường.

Bên cạnh việc phân tích thực trạng di chuyển lao động của Việt Nam trên thị trường lao động quốc tế nói chung trong mối quan hệ với di chuyển của lao động kỹ năng của Việt Nam trên thị trường ASEAN nói riêng, Luận án phân tích và đánh giá

nhu cầu lao động kỹ năng của các nước thành viên ASEAN, khả năng tham gia của Việt Nam vào di chuyển lao động kỹ năng trong Cộng đồng ASEAN cũng như tập trung làm rõ khả năng cung ứng lao động của Việt Nam trên cơ sở nền tảng năng lực của bản thân lao động kỹ năng (bao gồm kiến thức, kỹ năng và thái độ) và các nhân tố ảnh hưởng từ nhiều khía cạnh khác nhau, đặc biệt là về khung khổ pháp lý ASEAN và của Việt Nam cũng như hiệu lực, hiệu quả quản lý di chuyển. Kết quả nghiên cứu chỉ ra rằng, mặc dù Việt Nam cũng như các nước thành viên ASEAN đang nỗ lực thúc đẩy hội nhập kinh tế và tham gia vào di chuyển lao động kỹ năng trong khối kinh tế khu vực nhưng mức độ tham gia chính thức của Việt Nam được đánh giá là hạn chế, yếu cả về quy mô, cơ cấu, chất lượng lao động kỹ năng cũng như lợi ích quốc gia và của di chuyển lao động cho đến hiệu lực, hiệu quả quản lý di chuyển. Dòng di chuyển lao động của Việt Nam sang các nước nội khối ASEAN trong thời gian qua chủ yếu là lao động không có kỹ năng, trong những ngành nghề không yêu cầu trình độ kỹ thuật cao, nhiều nhất là thợ thủ công, tiếp theo là các ngành dịch vụ, lao động giản đơn và các ngành công nghiệp chế biến. Năng lực cạnh tranh của lao động Việt Nam chưa thể vươn lên khỏi vị trí thứ 6 hoặc thứ 7 trong ASEAN, cả trong quá khứ và tương lai gần với kỷ nguyên Cách mạng công nghiệp 4.0 đang hiện hữu.

Trên cơ sở những phân tích, đánh giá khả năng tham gia của lao động ở 8 nghề trong Cộng đồng Kinh tế ASEAN (AEC) và các cam kết của khu vực liên quan đến di chuyển lao động ở 8 nghề cùng với việc rà soát, so sánh với các quy định có liên quan và năng lực quản lý của Việt Nam, Luận án chỉ ra những mặt được cũng như

những hạn chế và nguyên nhân của hạn chế trong di chuyển lao động kỹ năng của Việt Nam trong ASEAN, đó là: mô hình tăng trưởng chưa tạo điều kiện chủ động tham gia di chuyển và để di chuyển hiệu quả; khung khổ pháp lý chưa hoàn thiện và chưa thúc đẩy di chuyển lao động có kỹ năng; năng lực tổ chức quản lý còn nhiều yếu kém; năng lực cạnh tranh và chất lượng nguồn nhân lực cũng như của hệ thống giáo dục - đào tạo hạn chế; hỗ trợ di chuyển của Nhà nước và các tổ chức liên quan chưa tốt; hiệu quả hợp tác giữa Việt Nam và các nước thành viên ASEAN chưa cao, chưa tận dụng được những lợi ích của hội nhập, trong đó có các thỏa thuận công nhận lẫn nhau (MRAs) trong AEC.

Luận án cho rằng, vốn nhân lực chất lượng không cao và năng suất lao động thấp là rào cản lớn nhất để lao động có kỹ năng của Việt Nam tham gia di chuyển hiệu quả trên thị trường lao động ASEAN. Những điều này đã khiến sức cạnh tranh của lao động Việt Nam giảm xuống, tạo rào cản tiếp cận với việc làm có chất lượng và hàm lượng chất xám cao hay những việc làm tốt trong khu vực. Hậu quả là, thu nhập, vị thế và sự hài lòng của người lao động tham gia di chuyển trong ASEAN hạn chế; và do vậy lợi ích thu được từ di chuyển lao động ASEAN của Việt Nam về tăng trưởng, về tri thức và nâng cao trình độ công nghệ cũng như chất lượng nguồn nhân lực còn khoảng cách khá xa so với kỳ vọng.

Chương 4: Quan điểm và giải pháp cho di chuyển lao động kỹ năng của Việt Nam trong ASEAN

Hội nhập ASEAN và quốc tế ngày càng sâu rộng và cuộc Cách mạng công nghiệp 4.0 đang và sẽ tạo ra cả cơ hội và thách thức trong lĩnh vực lao động, việc làm và thị trường lao động Việt Nam. Việc

gia nhập AEC mang lại nhiều lợi ích nhưng cũng tạo ra cạnh tranh gay gắt về lao động kỹ năng giữa các nước thành viên ASEAN; cuộc Cách mạng Công nghiệp 4.0 cũng làm xuất hiện những hình thức việc làm mới; di cư quốc tế và di chuyển lao động đã, đang và sẽ tiếp tục trở thành một xu thế mạnh mẽ trên thế giới mang lại lợi ích cho tất cả các bên. Điều này cho thấy di cư quốc tế nói chung và di chuyển lao động kỹ năng trong ASEAN nói riêng sẽ có triển vọng tăng trưởng mạnh mẽ trong thời gian tới.

Trên cơ sở phân tích bối cảnh hội nhập ASEAN trong điều kiện mới, đánh giá những cơ hội và thách thức, các kịch bản có thể xảy ra ở giai đoạn tới trong di chuyển lao động kỹ năng ASEAN, Luận án đề xuất 5 *quan điểm cơ bản* và 6 *nhóm giải pháp* tăng cường khả năng tham gia của lao động kỹ năng Việt Nam trong di chuyển lao động có kỹ năng trong Cộng đồng ASEAN. Các giải pháp này tập trung vào đổi mới mô hình tăng trưởng và hoàn thiện thể chế chính sách, nâng cao hiệu lực hiệu quả quản lý nhà nước, cải thiện chất lượng nguồn nhân lực, tăng cường hiệu quả hoạt động của hệ thống cung cấp các dịch vụ hỗ trợ, thúc đẩy hợp tác giữa Việt Nam và các nước thành viên ASEAN và các đối tác liên quan và một số giải pháp cụ thể thúc đẩy thực hiện MRAs tại Việt Nam. Đây là những giải mang tính chiến lược và tổng thể, toàn diện để giúp Việt Nam có thể hội nhập hiệu quả về lao động trong khu vực, tận dụng được các cơ hội mà AEC nói riêng và Cộng đồng ASEAN nói chung mang lại.

Luận án được bảo vệ thành công tại Hội đồng chấm luận án cấp Học viện, họp tại Học viện Khoa học xã hội, Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam năm 2019.

QT.
giới thiệu